

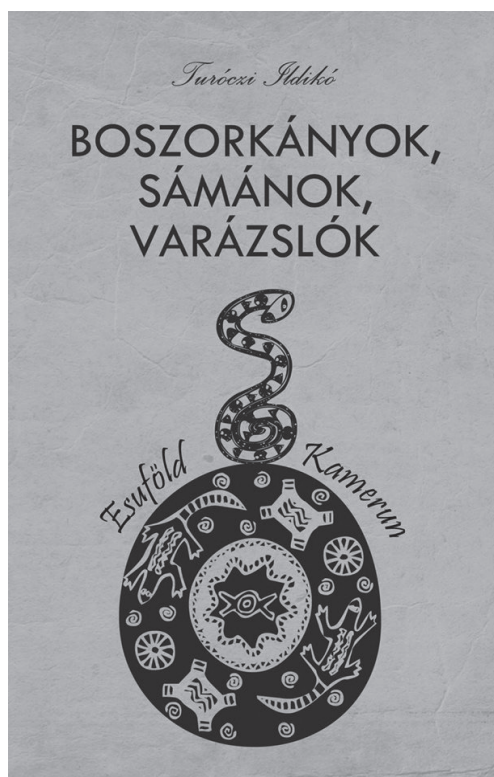
ESU-FÖLDI SPIRITUALITÁSOK

TURÓCZI ILDIKÓ ÚJ KÖTETÉRŐL

A. GERGELY ANDRÁS

Esuföld, Kamerun – így hívják, ekképpen nevezik életterüket azok az afrikaiak, akikről Turóczy Ildikó könyve szól. Önmagukat a tikári törzs leszármazottainak, Esu alapítóinak és lakóinak, a felerészben keresztény, de majdnem ugyanakkora arányban muszlim közösségnek (mintegy tíz százalékban animista ősvallást követőknek) törzsi királyságba tömörülése nagyjából harminc ezres népességet jelent, királyuk szerepe a törzsi szokások felügyelete, a hagyomány- és szokásrendszer megtartásának biztosítása... – ebbe a miliőbe toppan be a fehér ember, ráadásul hölgy, ki rögtön elnyeri a király pártfogását is, a befogadtatás formális rítusa mellett a közösség figyelmét és nagyrabecsülését is.

A könyv a körülmények bemutatásán túl részint szervesen illeszkedik az előző kameruni napló-kötethez, annak megkezdett gondolati ívét, megismerési útját, vizsgálati irányát, építkezését folytatólagossá teszi, mégpedig nem redundánsan, hanem új (frissített, aktualizált) tematikai körben; részint teszi mindezt újdonságú kérdésfeltevésekkel és tónusokkal is. Az Olvasó itt most hasonlóképpen szembesül az afrikai orvoslás helyi gondjaival és a gyógyítás tradicionális technikáinak kísérleti fázisaival, mint a korábbi naplóban – azaz a hagyományos (natív) orvoslás és a kortárs medicina küzdelmével. Ha a *Változó idők Kamerunban* alapkérdése az Esu-i orvosi labor megalapozása, a szolgáltatás, a rendelő mint intézmény alapítása és indítása volt, e mostaninak témaköre a változásban is tetten érhető hatókör-gazdagítás, a környezeti hatások és rejtett társadalmi folyamatok feltárása lett. Ha az előzmények ismerkedő-megismerő leírása azzal végződött: mi a viszony a tradicionális orvoslás és a modern medicina feladatai között a nemzetközi orvosi praxisban, akkor itt most a kapott válasz részben a kettő párhuzamosságának szükségképpen konfliktusos, ellentmondásos, parallel voltában is kétesen eredményes állapotrajza lett. Ha a fertőzések, járványok, HIV és más kórjelenségek nyomasztó köreit részletezte az előző kötet, itt most a „belenyugvó”, tudomásul vevő, kényszerű kompromisszummal együtt élni kényszerülő orvosi szerepvállalás a konstans változó. De emellett immár nem csupán az orvosi funkció, a lokális világban betöltött szerepkör leírása az írói vállalat, hanem mindezen feltételek kiterjedéseire, gyökerére, funkcióváltásaira fókuszáló attitűd lett mérvadó, hangsúlyos és lebilincselő. Hanem nevezetesen a szociálantropológiai, vallásantropológiai nóvumok köre az, amely ezt a kötetet kihívóan érdekessé, kiadásra és olvasásra érdemessé teszi.



Turóczy Ildikó

**Boszorkányok, sámánok, varázslók.
Eszföld, Kamerun.**

Publikon Kiadó, Pécs, 2015., 208 oldal.

A Szerző láthatóan elbarangolt a szokásnéprajz, a vallásantropológia irányába (kiemelten érdekes e téren a poligámiáról szóló rész, melyben a napló mintegy átmegey a szokásnéprajz és szociáantropológia területére és hoz másutt nem egykönnyen föllefhető új megfigyeléseket), sőt, a királyságról és a Fon-ról /a törzsi királyról/ írottak rendkívül ritkának mondhatók az antropológia hazai empirikus anyagai között. Ennek jelentősége még a politikai antropológia területén is figyelemre érdeemes (az ötven további kameruni törzsi királyság, a király és vének tanácsa vagy az asszonyok titkos gyülekezete megjelenítésében kifejezetten hiánypótló megfigyelések adódnak, illetve összegződnak itt, kontrasztképpen a hatalom gyakorlásának megosztlásával és az orvos hatalmának felmutatásával!). Érdekes, érdeemes és fontos az anya-szerepek és a gyermekbefogadás intézménye, a rokonsági háló-szövödmény alakítójaként bemutatott életszfera megjelenítése is. Jónak és érdeemesnek látom tehát a Szerző aspirációit, hogy az orvoslás, a tradíciók és traditumok, a szokásleírások vagy szertartások deskripciója közben az antropológiai forrásmunkák (Barley, Geertz, stb.) földidézésével is hangnemi alapozást ad az orvosi antropológia és az afrikánisták témakörei felé vezető kérdésfeltevéseknek. Már csak azért is, mert (amennyire tudom...) a Ke-fab, Kwifoá, Mambou leírása teljességgel új (legalábbis a hazai) etnológiai szakirodalomban, s épp így nóvum Turóczy Ildikó életművében is.

Tudvalévő, hogy medikus lévén nem szükségképpen a társadalomnéprajzi szakirodalom képezi ismeretanyaga zömét, ám kihangzik a könyvből ez irányú érdeklődés és olvasottság, vagyis kulturális antropológiai irányultság és igényesség ugyancsak.

A kötet még ha (részben, alaptónusában) főképpen napló is¹, kiemelten érdemi és fontos tónust hoz a szaktudományi piacra, mondhatnám igazi nívuma az orvos hatalma és a medicina mint sámánerővel ekvivalens uralmi képesség leírása... Ez úgy képzelhető el, hogy mert a bennszülött orvosok kuruzsló „szakértelme” a varázslók mediátori, istenek és emberek közötti közvetítő szerepkörében határozható meg, a modern orvostudomány viszont mint pszichoterapikus hatás jelenik meg, végtére mindkettőjüknek ez a „majdnem-hatásos” beavatkozás jut szerepköri funkcióként. Az alapkapcsolat és a tradíciókövető orvoslás minden beteget a kiszolgáltatottság területére taszít, amikor a hagyományos doktor funkciójáról van szó, s ezzel ellentétben a szolgáltatás és a szolgálat áll a klinikai diagnosztika oldalán, mélyen az euro-amerikai orvostechikába ágyazva. E kettősség, s rajta kívül az életvitel és a létmód egyéb momentumai eltérő értékrendbe illeszkednek mind a betegek, mind az orvoslás funkciójáról másképp gondolkodók törekvéseiben. Egy tyúk vagy tojás levegőbe hajtása mint „diagnosztikai” eljárás a bennszülött orvos gyógy módjaképpen másképp hat és más eredményre vezet, mint egy laborteszt, s ennek a kameruni kisvárosi-falusi-tanyasi létbe illeszkedése korszakváltást tenne szükségessé. Új alapkérdés, új tudásterület, hagyománytagadó attitűd igénye kerül be ezzel a mikrotársadalmi kommunikációba, s ennek „naplózása”, megfigyelő és résztvevő megjelenítése adja a kötet(ek) alapdrámáját, kiegészülve az orvos alapkérdésével: lehet-e egy ember akarata és részvétele ellenében is gyógyítani, lehet-e egy társadalmat kvázi „jobbítani” akkor is, ha nem óhajt illetéknéppen változni, lehet-e emberi törődés mellett belenyugodni egy gyermek halálába akkor, ha az amúgy népbetegség-szinten jelen van a környezetében...? A kötet ezt is a leírás sodrában tárgyalja, nemegyszer konkrét sorsok, portrék, emberi képek körvonalai között – de mintha választ, lefegyverző választ nem tudna, nem akarna adni... Miért is nem? Mert nem vádol, nem dokumentumközlésre vállalkozott, hanem megjelenít, bemutat, elfogadtat. Saját fotóival, közvetlen hangjával, nyilvánossá tett dilemmáival. Emberien.

Kritikai észrevételem ugyanakkor, hogy a szöveg egésze méltó szerénységgel megmarad az orvosi aspektus, a doktor-szerep vállalásánál – de épp ott, ahol kilép ebből és az antropológiai tudás-szférák felé indul, kissé határozatlan, bátortalan tónust vesz föl. Értem, persze, hisz nem antropológus a Szerző... – de ha az antropológusi aspektus elfogadásával (résztvevő megfigyelő, holisztikus képet fest föl, időbeli előzmények és térbeli folyamatok is bekerülnek szemhatárába, tudomásul veszi és természetes folyamatként mutatja be a változás és tradíció konfliktusát, módosulásait, még hozzá a helyiek ismeretében és vallomásaik alapján alakítva ki a helyzetképet, stb.) ezáltal a tudományos érvelés felé kanyarodik, s közben önfeledten elkalandozik orvosláskritikai térbe is... – akkor több /orvosantropológiai vagy egészségpszichológiai/ szakmunkára utalás is elférne vagy szükséges volna, több forrásfelhasználás is indokolt lenne, s ezt elmulasztja. Vagyis: kicsit keveredik a kötet egészét mérlegelve

a Turóczy Ildikó-féle gyakorló orvosiség az akció-antropológusi beavatottsághoz közeli tudós-nézettel, a sajtómunkás és a missziós küldetésesség habitusa, az alapproblémákba bevezetés és a népszerűsítő tájékoztatás, a tényközlő távolságosság meg a bennfentes avatottság. Van, amikor talán úgy érzi a Szerző, bizonytalannal olvasták az előző kameruni beszámolót, s olvasói ismerik a terepet valamelyest: például a népcsoport-nevek sokasága fordul elő, miközben honnan is tudná épp e kötet olvasója a marhatartó fulániak vagy hauszák jelenlétének jelentőségét vagy a vallások kevertségének okát és milyenségét... Sőt, hasonlóképpen indoklást érdemelne (legalább egy bevezetőben vagy helyenként egynéhány utalásban az előző kötet anyagára célozva) a leíró-elbeszélő narrátor hangjának változását indokló „kikacsintás”, a problémakörök ismertsége vagy újdonsága, stb. Ilyen például a Fon-nal való bizalmas(sá vált) viszony, mely értelmezhetetlen az új kötet olvasója számára, ha nem ismeri az előző opuszt... Lehet, ezekben talán mintha eleve készletlen lenne az első kameruni kötet olvas(tat)ására, amennyiben a teljes kép érdekel valakit..., de mégsem fair írói megoldás, mert erre nem mindenkinek lesz módja és kapacitása, a kötetnek önállóan kell megállnia helyét..., s ezt a Szerző is bizonytalannal tudja. De azt is tudja már, hogy „a spirituális két szem felnyitása beavatás által történik” (a látnoké ez a képesség, de a pillantás felelőssége is...!), ezért nem sürgethető, nem vállalható tisztos kor alatt és még ritkábban nőként... (35. oldal).

Már ettől jócskán eltérő megoldás, de az előző kötet kritikai értékelése közben megfogalmazódó összehasonlítás igényének következetesen megfeleltetett eljárás, hogy a saját hazai „terep” és romániai háziorvosi munkája szolgál párhuzamként a holisztikus megközelítésben, amikor a kameruni helyi viszonyok és az egyetemes orvostudomány perspektívája sejlik föl a szövegben. Ez jó is, elegendő is, s indokolja azt a beállítódást, melynek nem okoz meglepetést a higiéniai viszonyok, a tompultság vagy a korrupció észrevételezése, meg az is erősíti ezt a párhuzamkeresést, hogy a betegségek mellé a szegénység-kérdések relatív voltát, az „egzotikum” mellett a „Mama Afrika” iránti vágyakozást is beemeli a kutatói-terepmunkás *attitűd* ismeretésébe. Fél esztendeig, míg ott dolgozik, sem sikerül megtudnia a „Bambuszház” kígyójának nevét (21. oldal), és „szorgalmasan jegyzetel”, „igyekszik lépést tartani a sok apró részletből összeálló információhalmazzal...” (39. oldal), de sokszor sikertelenül, a történések sodrása naponta túlterheli vagy talányok közé szorítja – miképp az állomásozó terepmunkát végző antropológust, kinek minden újdonság egy jó ideig, s talán minden evidencia egy idő múltán...

Ehhez járul a Collins-élmény (mely folyóiratunkban önállóan is megjelent kötet-részlet) és a másik kilenc éves gyerek, Rozáli drámai sorsának élményközvetlen leírása. Ez a végtelen empátiát kívánó helyzet a portré személyességével gazdag... – ám mint „terepmunka-esemény” nagymértékben beleszól a megértő és részvétellel vállalt kutatói esendőség teljesebb képletébe, a kivettség és végtelen kiszolgáltatottság bemutatásába, s egyben adalék is a pénz- és AIDS-függő tehetetlenség megnevezéséhez, melynek drámaisága egyik kulcspont a fejezetek között.

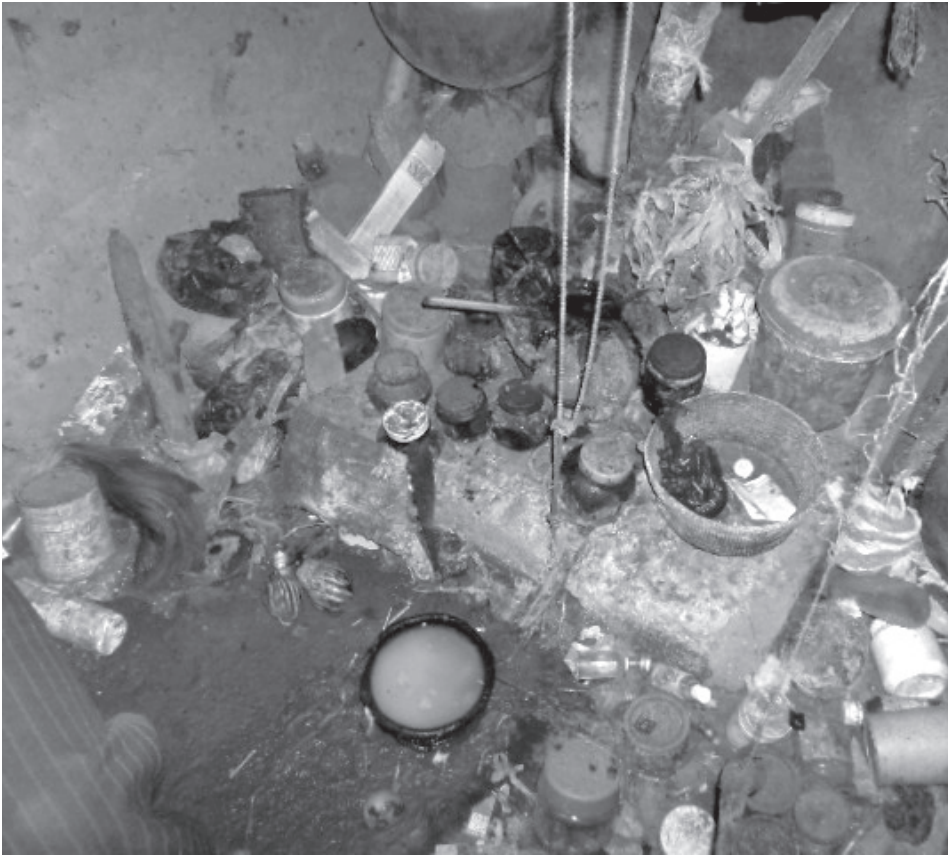
Fontos és hiánypótló ismeretanyagot kínál a kereszténység és a poligámia viszonyának, az egyház és a „monogám többnejűség” szokásrendjének leírása,

a menyasszonypénz összegyűjtésének fontosságát részletező rész, valamint a boszorkányság és a varázslat bemutatása mint a transzállapot sámánisztikus voltának bizonyossága, melyek ugyanúgy „orvosi műszerek” a hagyományos gyógyítók, „orvosságos emberek” praxisában, mint az EKG vagy a HIV-teszt a modern doktorok kezében (75-89. oldal).

Mindemellett a kötet végével, a befejezés befejezetlenségével mégis bajom van. A „visszamenni és belevágni...”, a „lehet ennek jövője?” kérdés, a „nem válunk-e mi magunk is boszorkányokká és üldözöttekké?” dilemmája, az esetleges jövőt építeni vagy sorsára hagyni a sorstalanságba futott létformákat... – végig alapkérdés marad a könyvben, de a drámai kiszolgáltatottságok helyzetábrázolása ugyanakkor nemcsak a szellemek kérdéseként jelenik meg a belső fejezetekben, s nemcsak a hagyományos orvos hamis cselekedeteinek függvénye, s nem csupán a szellemekre bízható, mi történik majd ezután, hanem az egészségügyi szolgálat bizonytalan helyzetétől is meghatározott. Az, hogy a modern medicina és a hagyományos minták követését igénylő betegek libikókája a praktizáló varázsló és a „fehér ember” diagnózisa között ennyire megváltoztathatatlan, már nem meglepő a kötet végére érve. De talán az a lehangoló „végkifejlet”, mely szerint „a szokások, rítusok, jelképek lassan feledésbe merülnek”, s hogy talán már lehetetlen is megtartani a hagyományt „írott vagy bármilyen formában” (185. oldal), rendszerint nem az antropológusok nézőpontja,

✓ *Állami elemi. Fotó: Turóczi Ildikó*





▲ *Hagyományos orvos rendelője, benne a gyógyító szerekkel. Fotó: Turóczy Ildikó*

akik a bármilyen változást a közösség saját értékrendje szerinti feltételnek tekintik, s nem egy definiálatlan értékkövetés részének... – hanem egyértelműbben mutatja, hogy „az életmódbeli változások igényét és szükségszerűségét” tán csak több generációnyi idő múltán sikerülhetne elérni, ha nem „a milió egzotikuma” marad meghatározó sorskérdés. Mindezeknek részletesebb, tudományosabb, okfejtésben hezitáló megjelenítése szerintem hatásosabb volna, mint a távozás naplószerű leírásának alaptónusa és egy levélrészlet (kitől is való?), ami mintegy látszátfölmentést ad a morális vállalás elmaradására azok részére, akik ott maradnak működtetni az alapítványi kórházat vagy rendelőintézetet, amire nagyjából képtelennek is mutatkoznak. Mégsem mindegy, milyen érzéssel, gesztussal teszi a polcára a bármikori olvasó ezt a kötetet, akár az előző(k) mellé, akár csak más kötetek sorába. Ami egy regényben vagy naplóban lehet drámaian szuverén finálé, az a tudomány igényével mérícskélve inkább a perspektívák keresésére készítetne...: új partnerségek építésére, tökeerősebb önkéntesek felkutatására, nemzetközi orvosi összefogásra vagy további megoldásokra, s nem engedné el Collins vagy Rozáli kezét akkor, midőn sok tuca-

nyi hasonló gyermeksors kilátásai sejlenek föl élethelyzetükben. Persze, lehetséges, hogy csupán az olvasói tehetetlenség érvel ekképpen..., vagy az orvosi feladattudat és lelkiismeret válik meg nehezen az ott maradó betegetől és gyógyíthatatlanoktól – az ugyanis minden kétséget kizáróan megfogalmazódik, hogy „egy focilabda, egy tál meleg étel és a karácsonyi ruha életre szóló ajándékot jelenthet” Nekik. Olyan ajándékot, melyet nem kell viszonzni, nem „cseretárgy”, hanem mélyértelműen kimunkált gesztus, egy Emberé a sokszor „emberséghiányosnak” tetsző tájon.

A kötet belső fénye ugyanakkor nem csupán efelé világol, hanem a poligámia és a kereszténység kapcsolathálójában vergődő emberek felé is, a monogámia és a többnejűség kérdései, helyi változatai felé ugyancsak. A népszokások (példaképpen a monogám többnejűség egyházi törvényesítése, a házastárs-választás módja, az esküvői szertartás vagy az eljegyzési megoldások) megjelenítésében szintúgy egyedi a kötet, a boszorkányság és varázslás viszonyának tisztázásában megintcsak, a sámánizmus és a transzállapot megjelenítésében hasonlóképpen. Jó erények ezek, melyek alapján azonban eldöntetlen marad: világjáró napló, orvosi esettanulmány, lételméleti vázlat vagy antropológiai terepkutatás a kötetben leírtak köre...? Alighanem ezek egyvelege, a megjelenítés humángeográfiai kísérlete, afrikaisztikai háttérfestés és humanitárius segélyprogram-beszámoló is ráadásképpen.

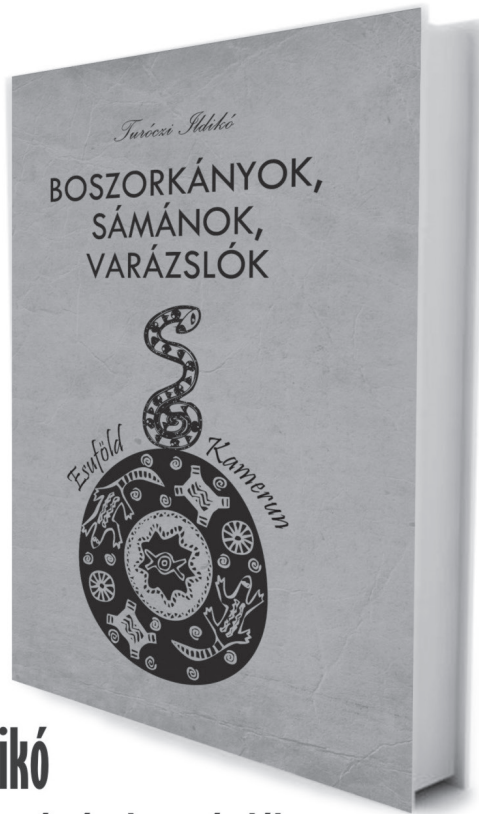
Mindezek alapján kiadni mindenképp érdemes volt, olvasni pedig mindenképp szükségessé válik. Legfőképpen olyanok számára, akik Afrika, az ember ősföldjének lakói, a hagyomány és modernitás dilemmái közt vergődő emberi sorsok iránt mutatnak érdeklődést, az effélékre érzékenység iránt pedig nyitottságot... ☀

Jegyzet

1 Csupán adalék, de fontos utalás a forrásra: <https://kameruninaplo.wordpress.com/>

✓ *A Fon áldása, kezében a békeág és az áldozati borral telt calabash. Fotó: Turóczi Ildikó*





Turóczy Ildikó

Boszorkányok, sámánok, varázslók

Hogy mit jelent egy álom, hogyan lép a vágy a megvalósítás útjára, talán soha nem tudom meg, ha el nem indulok Kamerunba. De megtettem, és Esuföld törzsi királyságában találtam magam, ahol:

- lehet a bőrdöd színe bármilyen, ha egy másik kontinensről érkezel, akkor fehér ember a neved,
- Godwin még nem tudja, hogy mi a birtoklevél haszna, közben kiderül, hogy a csimpánz nem állat,
- a jogsí nem annyira fontos, mint a fék, és szerelemre nem építenek házasságot,
- a Fon áldása védelmet, a saját tűzhely pedig erőt ad,
- Wung doktor tündéri sugallatra gyógyít és emberi kapcsolatokra törekszik, eközben pedig tarol a malária és az AIDS,
- ha a beteg nem fizet, akkor csödbe megy a gyógyító intézet, és a különféle taktikák egészségstratégiai szerepet kapnak,
- ha nem hat semmiféle szer, akkor Pa Mathias ráolvas és láztalanít,
- az óvszer annyiba kerül, mint egy szem gyömbér-cukorka, használatát viszont helyteleníti az egyház,
- egy focilabda, egy tál meleg étel és a karácsonyi ruha életre szóló ajándékot jelenthet.

Utazzunk együtt Kamerunba,
a hegyi királyság misztikus világába.

**Keresse a kötetet az Alexandra és Lira Könyvesboltokban,
a független könyvesboltokban és az internetes portálokon
vagy rendelje meg a Publikon Kiadótól a www.publikon.hu oldalon.**

www.publikon.hu

V. HTCC
AFRIKA
EXPO és vásár

2016.
március
3-6.

AFRICA
EXPO
and fair

3-6 March
2016

Hungexpo
Budapesti
Vásárközpont
A Pavilion

Hungexpo
Budapest
Fair Center
Pavilion A

www.afrikaexpo.hu



**Az Utazás Kiállítás
egyidejű rendezvénye**

Co-event of Travel Expo